

BRECHT - LUYKSKENS, EEN NEOLITISCH SITE ?

HILDE VAN DE HEYNING

Tijdens de laatste jaren werden op het grondgebied Brecht herhaaldelijk prospecties uitgevoerd door de heer J. Hoefnagels van de *Geschied- en Oudheidkundige Kring van Brecht*. Op de plaats Luykskens verzamelde hij een hoeveelheid lithisch materiaal. Ons onderzoek is volledig gebaseerd op het oppervlaktemateriaal.

1. Het site en de opgraving.

Het site (fig. 1) is gelokaliseerd in het noordelijk deel van de Antwerpse Kempen, grondgebied Brecht, op de plaats genoemd Luykskens (N 51°19'57" - E 4°34'41"). De oorspronkelijke topografie van het site werd volledig verstoord door het ploegen. Het site ligt in een dekzand vlakte, met in de omgeving talrijke duinen en vennen (De Ploey, 1961).

De verzameling lithisch materiaal van J. Hoefnagels kwam tot stand tijdens verschillende prospecties op het terrein van 1981-1984. Het grootste gedeelte van het lithisch materiaal is afkomstig van twee onderscheiden oppervlakteconcentraties, ongeveer 40-45 m van elkaar verwijderd. Het materiaal van deze zones werd reeds bij de prospectiebezoeken aan het site als een geheel aanzien. Tijdens de maand augustus 1984 werd door het *Laboratorium voor Prehistorie, Katholieke Universiteit Leuven*, een opgravingscampagne georganiseerd. Het terreinonderzoek werd geleid door Hilde Van de

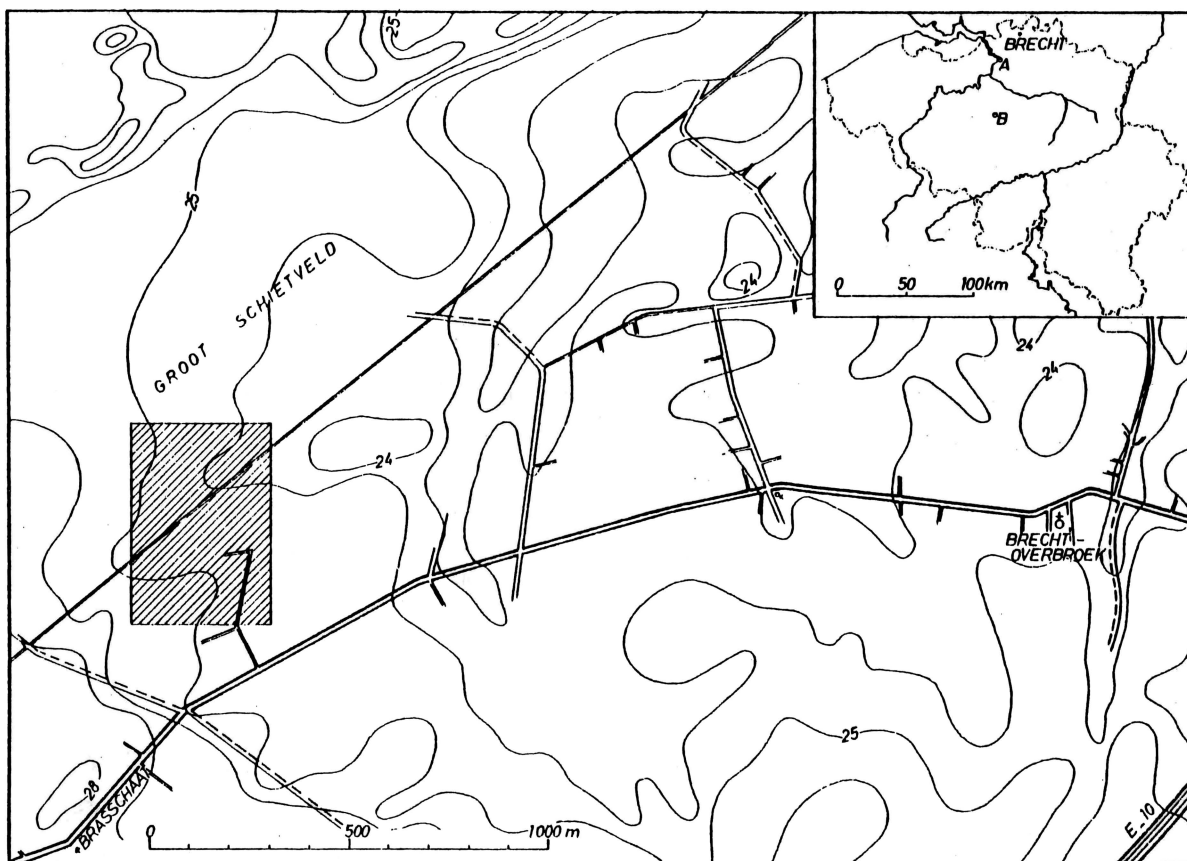

Fig. 1 : Localisatie van het site.

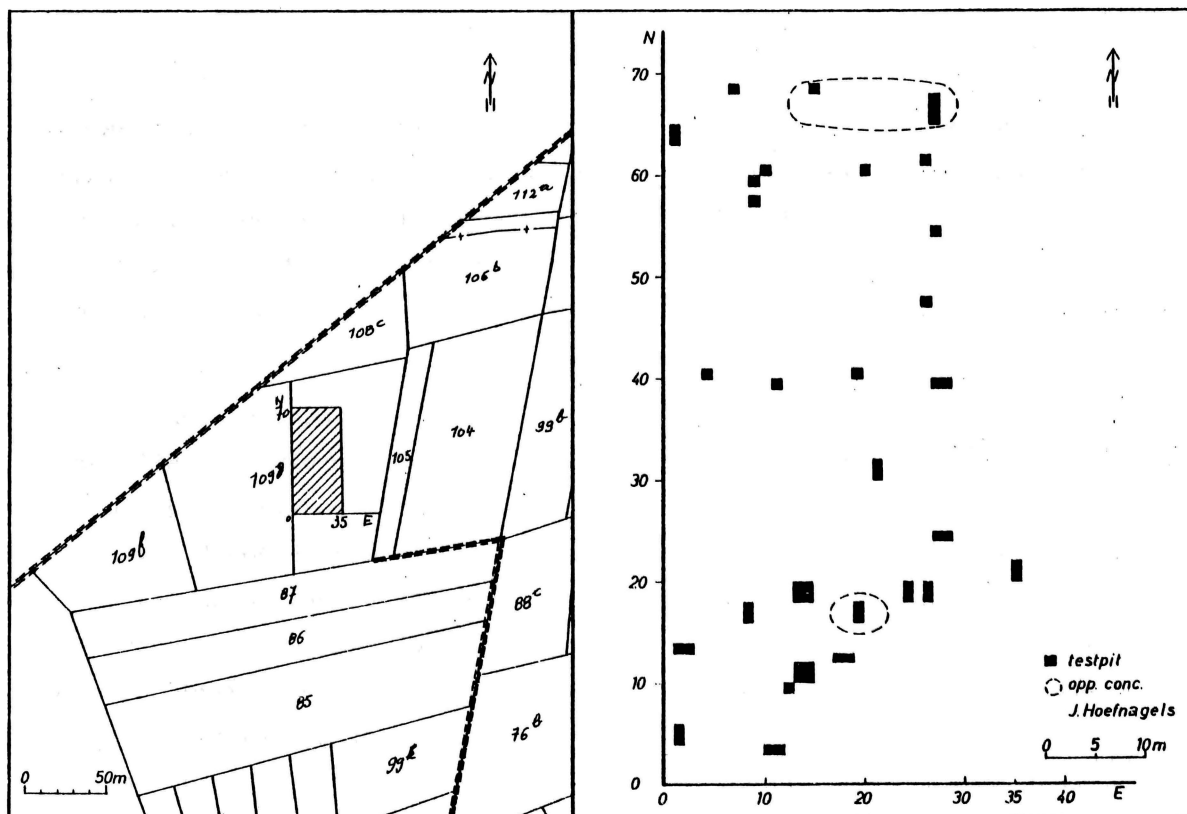

Fig. 2 : a) Localisatie van het site op het kadasterplan.
b) Situering van de zoekkwadraten.

Heyning. Aangezien het hier oppervlaktemateriaal betrof, werden verschillende zoekkwadraten van 2-1 m en 1-1 m verspreid over het terrein uitgezet om het lithisch materiaal in een ongestoorde positie te kunnen lokaliseren (fig. 2). Vijftig vierkante meter werden afgeschaafd met behulp van schop en truweel. Het stort werd gezeefd (2 mm mazen). De bovenste bodemhorizonten bleken over het hele gebied volledig verstoord te zijn door het ploegen. Aan de hand van boringen kon een volgende profielschets worden opgemaakt :

- 0 - 35 cm : donkerbruine ploegzone (Ap)
- 35 - 80 cm : bleekwitte tot -grijze lemige dekzanden
ijzeruitloging met uitzondering van verticale bandjes. (Formatie van Wildert).
- 80 - 100 cm : beige tot gele licht lemige dekzanden.
Aan de basis verschijnt er een compacte laag gevormd door ijzeraanrijking. (Formatie van Wildert).
- 100 - 140 cm : lichtgrijze, licht zandige klei.
- 140 - 150 cm : dekzanden.
- 150 - cm : blauwgrijze klei (Kempense klei) (1).

Alle opgegraven artefacten zijn afkomstig uit de ploegzone. Het opgegraven lithisch materiaal komt verspreid voor over 50 m², maar sluit wel aan bij de twee oppervlakteconcentraties.

2. Het archeologisch materiaal.

Het is vrij moeilijk de artefacten van de oppervlakteconcentraties te scheiden. De verzameling van J. Hoefnagels en de opgegraven artefacten werden omwille van hun typologische gelijkenissen en aard van het silex aanzien als een geheel.

2.1. Grondstoffen.

De gebruikte grondstof voor de produktie van artefacten is praktisch uitsluitend silex. Wommersomkwartsiet werd slechts in beperkte mate gebruikt (5,1 %). Het silex is van ongelijke kwaliteit. De zwart gekleurde silex is doorgaans van een goede kwaliteit, terwijl de andere artefacten (meestal bruin tot bruingrijs gekleurd)

(1) Met dank aan Drs. R. Haest voor zijn hulp bij deze profielschets.

vaak onzuiverheden vertonen en een slechtere kwaliteit vertegenwoordigen. Rolkeien werden waarschijnlijk als uitgangsprodukt voor deze aangewend. Aan de basis van de Formatie van Wildert wordt doorgaans een grindvloer aangetroffen (De Ploey, 1961, p. 59-60). De herkomst van de verse silexkeien is moeilijker te achterhalen.

Voor een totale inventaris van het lithisch materiaal verwijzen we naar onderstaande tabel.

	S	WQ	tot.	%
kern met 1 slagvlak	3	-	3	
kernfragment	2	-	2	
kerntablet	1	-	1	
kernflank	2	-	2	
Subtotaal	8	-	8	3,7
klingen en microklingen	6	-	6	
klingfragmenten				
proximaal	16	5	21	
mediaal	20	2	22	
distaal	11	1	12	
corticale klingen	1	-	1	
Subtotaal	54	8	62	29,0
afslagen	26	1	27	
afslagfragmenten	42	-	42	
corticale afslagen	12	1	13	
Subtotaal	80	2	82	38,3
afslagen van gepolijste bijl	7	-	7	3,3
débris	1	-	1	0,5
chips	9	-	9	4,2
klopperfragment	1	-	1	0,5
werktuigen	42	1	43	20,1
kerfrest	1	-	1	0,5
TOTAAL	203	11	214	100,1

2.2. Kernen en debitage.

Kernen zijn weinig talrijk op het site. Het betreft uitsluitend kernen met 1 slagvlak (fig. 3 : 1.2) (n = 3) waarvan 1 kern kan ondergebracht worden bij het piramidale type (fig. 3 : 2). Deze laatste blijkt een ultiem stadium van debitage bereikt te hebben.

De overige twee kernen zijn zeker niet volledig uitgeput geworden. De negatiefvlakken leren ons dat zij hoofdzakelijk klingen en microklingen hebben opgeleverd. Slechts één kerntablet en twee kernflancken werden op het site aangetroffen.

Het gedebiteerde materiaal bestaat voornamelijk uit afslagen en afslagfragmenten (38,3 %), terwijl klingen en klingfragmenten 29,0 % van het lithisch materiaal vertegenwoordigen. Chips, niet erg talrijk aanwezig, zijn deze artefacten die kleiner zijn dan 1 cm². Omdat ons onderzoek uitsluitend oppervlaktmateriaal behandelt, moeten we er rekening mee houden dat kleine artefacten misschien over het hoofd werden gezien. Er werden eveneens een aantal afslagen van gepolijste bijlen gevonden.

2.3. Werktuigen.

Op het site Brecht-Luykskens werden talrijke werktuigen aangetroffen; zij maken 20 % uit van het totale lithisch materiaal. Met uitzondering van een marebladspits uit Wommersomkwartsiet, zijn alle werktuigen vervaardigd uit silex.

In het werktuigenbestand bestaat er een duidelijk overwicht van schrabbers (tabel 2). Slechts een schrabber werd gevormd op een mediaal klingfragment. Het schrabhoofd is licht convex. Gebroken eindschrabbers zijn weinig talrijk. Twee artefacten met een convex gevormd schrabhoofd zijn net onder dit schrabhoofd afgebroken. Zes schrabbers werden vervaardigd op volledige afslagen (fig. 3 : 3) waaronder een op een afslag van een gepolijste bijl (fig. 3 : 4). Soms werd het schrabhoofd lateraal op de slagrichting aangebracht, doch meestal zijn de schrabretouches op het distale einde van de afslag te situeren. Een exemplaar draagt de retouches op het ventrale vlak. De retouches lopen soms door op de boorden van de afslag. De cirkelschrabbers

(n = 3) (fig. 3 : 5) worden getypeerd door een regelmatige semi-abrupte retouche die rondom rond de afslag verloopt. Duimnagelschrabbers (fig. 3 : 6-7) zijn weinig talrijk maar toch karakteristiek. De enige spitsboogschrabber (fig. 3 : 8) die kon worden onderscheiden kan tevens als een dubbelschrabber geïnterpreteerd worden.

Een geretoucheerd artefact kan wellicht erkend worden als boor (fig. 3 : 9). De boorpunt werd bekomen door het aanbrengen van een semi-abrupte retouche op het ventrale vlak. De boorpunt is niet scherp.

Er werden eveneens een aantal microlieten gevonden. De gebruikte grondstoffen (silex en Wommersomkwartsiet) zijn dezelfde als deze aangewend voor de andere werktuigen. We vermelden de aanwezigheid van een karakteristieke marebladspits in Wommersomkwartsiet (fig. 3 : 10). Een microkling die zowel op rechter- als op linkerboord een kerf draagt werd telkens in deze kerf gebroken (fig. 3 : 11). Verder konden nog een kort rechthoekig trapezium met een vlakke, ventrale retouche op de linkerboord (fig. 3 : 12) en een asymmetrisch trapezium (fig. 3 : 13) onderscheiden worden.

Twee klingfragmenten vertonen een rechte, schuine afknotting (fig. 3 : 14). Bij de geretoucheerde klingen & klingfragmenten gaat het voornamelijk om een partieel geretoucheerde boord bekomen door een fijne, regelmatige, schuine retouche (fig. 3 : 17). De retouches aangebracht op afslagen kunnen evenwel ook als gebruiksretouches geïnterpreteerd worden.

Twee klingen en vijf afslagen werden voorzien van een kerf. Meestal vormen een serie fijne retouches één enkele kerf (fig. 3 : 16-18). De kerf, aangebracht op een afslag (fig. 17), moet misschien als een recente beschadiging aanzien worden. Slechts een afslag bezit 2 kerfen (distaal en linkerboord) en een ventraal geretoucheerde rechterboord (fig. 3 : 15).

De pijlsneden worden op afslag vervaardigd (fig. 4 : 3-4). De pijlsnede gevormd op een afslag van een gepolijste bijl (fig. 4 : 3), bezit distaal een rechtlijnige en proximaal een concave afknotting.

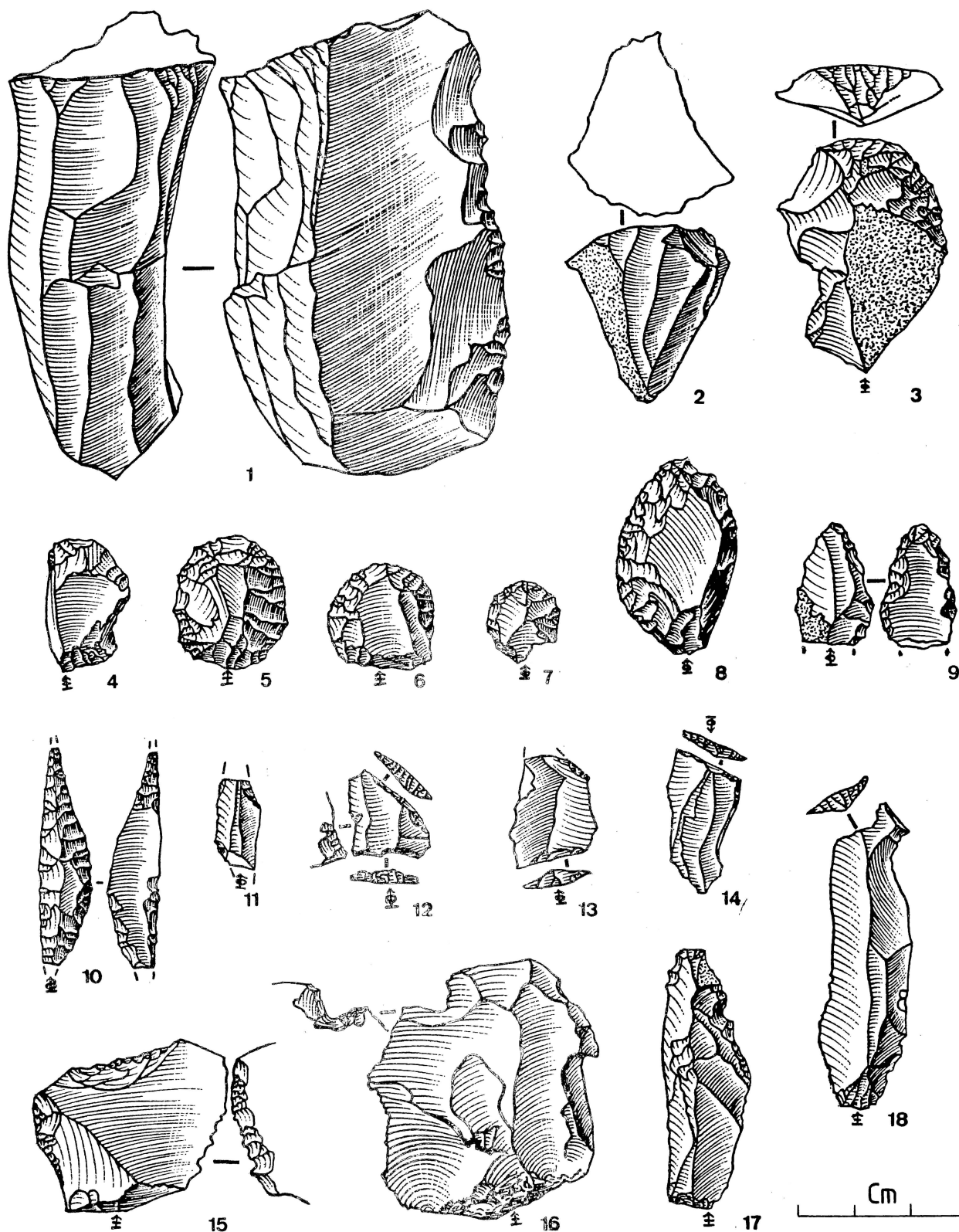

Fig. 3 : 1-2.kernen; 3-8.schrabbers; 9.boor; 10.marebladspits; 11.microkling gebroken in kerf; 12-13.trapezia; 14.kling met schuine afknotting; 15-16-18.gekerfden; 17.geretoucheerde kling.

Het artefact afgebeeld op fig. 4 : 2 kan geklasseerd worden als geretoucheerd klingfragment, doch de vormgeving en de tweevlakkig niet volledig dekkende retouches maken het eveneens mogelijk het artefact te interpreteren als een pijlpunt in voorbereiding; een pijlpunt van het bladvormige type.

Een fragment van een gepolijste bijl werd teruggevonden (fig. 4 : 1). Een rib is nog duidelijk herkenbaar en is, evenals de aanliggende flanken, gepolijst. De gefacetteerde rib werd later herbruikt als klopper. De bijl werd eveneens als kern gebruikt.

Tabel 2 : Typologische inventarislijst.

	silex	Wom.	Tot.
schrabbers			
klingschrabbers	1	-	1
gebroken eindschrabbers	2	-	2
eindschrabbers op afslag	6	-	6
eindschrabbers op geretoucheerde afslag	2	-	2
cirkelschrabber	3	-	3
duimnagelschrabber	2	-	2
spitsboogschrabber	1	-	1
<hr/>			
boor	1	-	1
<hr/>			
microlieten			
marebladspits	-	1	1
mitrokling gebroken in kerf	1	-	1
kort rechthoekig trapezium	1	-	1
asymmetrisch trapezium	1	-	1
<hr/>			
kling met schuine afknotting	2	-	2
<hr/>			
pijlsneden	2	-	2
pijlpunt	1	-	1
<hr/>			
geretoucheerde kling en klingfragment	4	-	4
geretoucheerde afslagen	4	-	4
<hr/>			
gekerfden	6	1	7
<hr/>			
fragment gepolijste bijl gebruikt als klopper	1	-	1
<hr/>			
	41	2	43

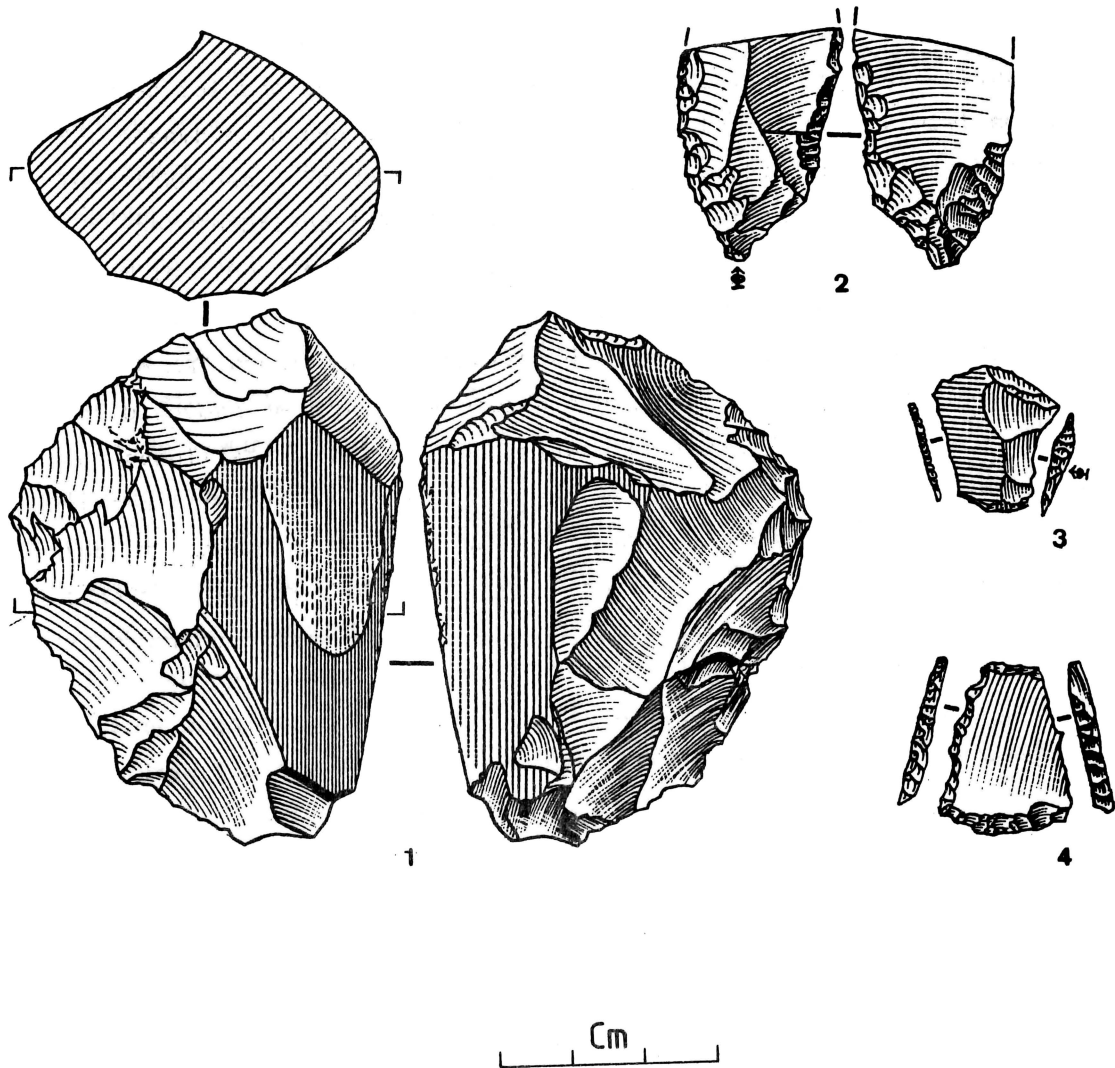

Fig. 4 : 1.fragment van een gepolijste bijl; 2.bladvormige pijlpunt; 3-4.pijl-
smeden.

3. Slotbeschouwingen.

Een dergelijk lithisch ensemble in een culturele evolutie plaatsen is op dit ogenblik praktisch onmogelijk. Vooreerst moet de homogeniteit van het materiaal in vraag gesteld worden. De zwart gekleurde, goede kwaliteitssilex die zowel voor de debitageprodukten als voor de werktuigen werd aangewend zou een homogeniteit kunnen bevestigen. Doch daarnaast bestaat er een grote verscheidenheid in gebruikte grondstoffen zodat een homogeniteit zou kunnen uitgesloten worden. De gevarieerde samenstelling van het werktuigenbestand kan duiden op een vermenging van het lithisch materiaal (aanwezigheid van mesolithische en neolithische artefacten). Dezelfde gevarieerdheid vinden we terug in het lithisch bestand van het site Geistingen-Huizerhof (Heymans, Vermeersch, 1983) en Molenaarsgraaf (Bekercultuur) (Louwe Kooijmans, 1974). De schrabbers zijn wellicht de belangrijkste werktuigen te Brecht-Luykskens; zij maken meer dan 1/3 van het totaal aantal werktuigen uit. Evenals in Geistingen en Molenaarsgraaf, waar de schrabbers ongeveer de helft van het werktuigenbestand vertegenwoordigen, betreft het voornamelijk kleine eindschrabbers op afslag. Klingschrabbers zijn op deze sites zeldzaam. Microlieten zijn zeker niet onbelangrijk in Brecht (9,3 %). Trapezoïdale pijlsneden en een fragment van een bladvormige pijlpunt zijn elementen uit de pijlbewapening die eveneens op het site Geistingen-Huizerhof werden teruggevonden. De krachtige klingen, al dan niet geretoucheerd, die zowel op het site van Geistingen als op het site van Molenaarsgraaf voorkomen zijn totaal afwezig te Brecht. Het ontbreken van deze klingen moet waarschijnlijk in verband gebracht worden met het feit dat mijncentra waaruit deze klingen kunnen geïmporteerd worden ver van het site verwijderd liggen (Heymans, Vermeersch, 1983, p. 57-58). Dat silex schaars was te Brecht-Luykskens kunnen we ook afleiden uit het feit dat een fragment van een gepolijste bijl (fig. 4 : 1) ook in het productieproces van afslagen werd opgenomen. Een verdere vergelijking van het werktuigenbestand van Brecht-Luykskens met dat van andere sites is omwille van weinig karakteristieke werktuigen zeer moeilijk door te voeren.

Omwille van een bodemverstoring op het site van Brecht-Luykskens en het feit dat we uitsluitend over oppervlaktemateriaal beschikken, is er geen informatie aanwezig betreffende mogelijke woonstructuren. Het ensemble in een chronologisch kader situeren is ook niet zonder moeilijkheden. Voldoende bewust van de beperkte waarde van het site, wint het in belangrijkheid omwille van de presumptie dat er neolithicum is. Deze periode is erg slecht gekend omdat er onvoldoende vindplaatsen gekend zijn die een voldoende omvattende collectie lithisch materiaal hebben opgeleverd. Werktuigen zoals de pijlpunt van het bladvormige type, trapezoidale pijlsneden en het fragment van een gepolijste bijl maken het misschien mogelijk de industrie in het midden tot laat neolithicum te situeren. De aanwezigheid van artefacten van het mesolithische type kunnen wijzen op een mesolithische traditie zodanig dat het lithisch materiaal als een geheel moet aanzien worden (Vermeersch, 1982; Heymans, Vermeersch, 1983). De mogelijkheid dat twee totaal verschillende industrieën werden vermengd is evenwel niet uitgesloten. Verder onderzoek en opgravingen kunnen, hopelijk, onze kennis van dergelijke lithische ensembles verrijken.

Bibliografie.

- DE PLOEY, J., 1961, Morfologie en kwartair-stratigrafie van de Antwerpse Noorderkempen, *Acta Geographica Lovaniensia*, vol. 1.
- HEYMANS, H., 1980, Geistingen : neolithicum, bronstijd en ijzertijd, *Archeologie*, pp. 63-64.
- HEYMANS, H., 1981, Ausgrabungen in Geistingen (Kinrooi). Funde aus der jüngeren Stein- und Bronzezeit, *Notae Praehistoricae* 1, pp. 62-63.
- HEYMANS, H., VERMEERSCH, P.M., 1983, Siedlungsspuren aus Mittel- und Spätneolithikum, Bronzezeit und Eisenzeit in Geistingen, Huizerhof (Provinz Limburg), *Archaeologia Belgica*, 255 : pp. 15-64.
- LOUWE KOOIJMANS, L.P., 1974, The Rhine/Meuse Delta. Four studies on its Prehistoric Occupation and Holocene Geology, *Anal. Praeh. Leid.* 7.
- VERMEERSCH, P.M., 1972, Un site néolithique à Assent (Brabant). *Bull. Soc. roy. belge Anthropol. Préhist.*, 83 : pp. 137-155.
- VERMEERSCH, P.M., 1982, Problèmes du néolithique moyen en Belgique, *Actes du Congrès de Comines, 28-31 aug. 1980*, Tome II : pp. 197-204.

Adres van de auteur.

Hilde Van de Heyning, Laboratorium voor Prehistorie, Redingenstraat 16bis, 3000 Leuven, Belgium.